

تکریم و بهداشت مساجد

فهرست و خلاصه:

- مسجد خانه خدا و مردمی‌ترین پایگاه بندگان خدا
- خانه خدا به پاکیزگی از هر جای دیگر شایسته‌تر است
- پاکیزگی جنبه‌های مادی و معنوی دارد.
- مسجد سنگر است. تکریم و بهداشت این سنگر، رحمت و خیر کثیر در پی دارد.
- آداب بهداشتی مساجد

مقدمه

مسجد خانه خدا^(۱)، مردمی‌ترین پایگاه بندگان صالح خدا^(۲)، مدرسه تزکیه، تعلیم دانش، عرصه رشد و تعالی انسان‌ها و پناهگاه بندگان خدا است لذا به پاکیزگی و طهارت و تکریم از هر مکان دیگر شایسته‌تر است و به‌عکس هرگونه کوتاهی در این زمینه بی‌احترامی به مقدس‌ترین مکان‌ها است.

در همه جا، برای پذیرایی از میهمان، پاکیزه‌ترین و زیباترین قسمت خانه را اختصاص می‌دهند، وقتی خانه به عنوان خدا، به خدایی که به پاکیزگی امر کرده و پاکیزگان را دوست دارد منسوب می‌شود و برای پذیرایی از بندگان صالح خدا، میهمانان دعوت شده پروردگار اختصاص می‌یابد، از تقدسی برخوردار می‌شود که تکریم آن، چه در زمینه پاکیزگی‌های ظاهری و بهداشت و چه در زمینه معنوی و پاکیزگی روح، نیت و رفتار ضرورتی دو صد چندان می‌یابد. توصیه‌های متعددی در مورد پوشیدن لباس پاکیزه، برخورداری از طهارت، شانه زدن موها، عطراگین ساختن خود، مسواک، وضوء برای ورود به مسجد وجود دارد که همه حاکی از ضرورت پای‌بندی و تعهد به تکریم و بهداشت مسجد است.

مسجد به عنوان خانه خدای مقتدر، حیّ، قیوم، رحمن و رحیم زیبا و باشکوه است و زیبایی و شکوه آن نه در زرق و برق ظاهری بلکه در حضور نمازگزاران با ایمان و اخلاص و صفوف به‌هم فشرده بندگان صالح خدا در فضایی پاکیزه و به دور از هر نوع آلودگی، بیماری‌زایی و ناخوشایندی است.

نمازخانه‌هایی هم که در کارخانه‌جات، ادارات، مدارس، میهمان‌سراها، میان راهی و هر جای دیگر ایجاد می‌شود در حدّ خود، شعبه‌ای از مساجد با آن تقدس و اعتبار می‌باشند لذا جای هیچگونه کوتاهی و مسامحه در رسیدگی به آن‌ها چه به‌لحاظ حرمت نگهداری فضا و چه به‌عنوان بهداشت و پاکیزگی وجود نخواهد داشت.

برپا داشتن نماز جماعت به جای نماز خواندن انفرادی

هم از مضمون کلماتی که در سوره مبارکه حمد آمده و هم از ده‌ها آیه و روایات معصومین علیهم‌السلام که به اقامه نماز تأکید شده است باید شرایطی فراهم کرد که برگزاری با شکوه نماز، بصورت جماعت آن‌هم در اول وقت و ترجیحاً در مساجد هم به عنوان یکی از شعائر اسلامی و هم به عنوان بسیج نیروهای صالح برای مصاف با شیطان نفس و شیاطین پنهان و آشکار، فضایی خوشایند محل تجمع مکرر اهل ایمان در اوقات نماز گردد. لذا از دیرباز هنرمندان نهایت کوشش خود را برای ساختن مساجد و اهل علم و عرفان نهایت سعی و تلاش خود را برای فراهم شدن زمینه‌های سلامت جسم و جان و رفاه و شیفتگی مردم نسبت به چنین فضایی و حداکثر بهره‌گیری معنوی و ابلاغ پیام وحی و آموزه‌های دینی بکار می‌گرفتند. اقامه نماز یعنی برپا داشتن نماز، نمازی که از گناهان آدمی را باز می‌دارد و نسبت به مسائل برادران و خواهران دینی و مسائل مختلف محله، جامعه و سرنوشت مسلمین متعهد و مصمم می‌سازد.

ضرورت پاک نگاه داشتن تمام قسمت‌های مسجد و پاداش پاک‌سازی آن

در روایات فراوان علاوه بر تأکید بر ضرورت پاکیزه ساختن مساجد، نوعی بسیج عمومی و جلب همکاری و مشارکت اهل ایمان در این حرکت خواسته شده است و حتی نظافت هفتگی در روزهای پنج‌شنبه و جمعه مورد تأکید قرار گرفته است (به عبارت دیگر خانه تکانی هفتگی علاوه بر نظافت روزانه)، نصب مطهره در مدخل مسجد^(۳) (وسيله‌ای که قبل از ورود به مسجد، ته کفش با آن از آلودگی‌های بیرونی پاک شود)^(۴) و در مقابل برای چنین خدمات به ظاهر کوچکی اجر فراوان وعده داده شده است. جالب توجه این‌که حتی برای نینداختن آب دهان در مسجد، داشتن وضو قبل از ورود به مسجد (بخصوص بعد از خروج از توالت)، گذاشتن پای راست در جلو به هنگام ورود به مسجد و پای چپ هنگام خروج از مسجد و نیز آدابی در آموزه‌های اسلامی آمده است که جای شگفتی و نگاه محققانه دارد^(۵) همچنانکه برای روشن‌سازی و خوشبوسازی و ایمن‌سازی فضای مسجد و مسیر و راهروها نیز سفارش‌های ویژه توأم با انگیزه جلب حسنات بیشتر وجود دارد^(۶).

بهداشت و اسراف

اگرچه دور ریختن بی‌جای نصف لیوان آب مصداق بارزی از اسراف است، هزینه کردن هر مقدار مال که مایه تأمین سلامت و برطرف کننده شرایط بیماری‌زایی و آلودگی و خطرآفرینی باشد مصداق اسراف نیست^(۷). همچنانکه هزینه کردن مال برای خوشبو و معطر ساختن خود نیز با تعبیری تقریباً مشابه از مصادیق اسراف دانسته نشده است^(۸). این سخن بدان سبب در اینجا با تأکید آمد تا ضمن جلب توجه همگان به ضرورت مشارکت در تأمین بهداشت مسجد، بر این نکته اصرار شود که هزینه‌های غیرضروری و آرایش‌های ظاهری و بی‌فایده را همچنان باید مصداق اسراف دانست ولو این‌که این آرایش‌های بی‌جا به ظاهر برای تزیین مسجد بکار گرفته شود.

نکته‌هایی درباره ساختمان مساجد، اشیاء و ضمائ آن‌ها و رفتار نمازگزاران در ۲۰ جمله کوتاه

اگرچه ساختمان مسجد و محل آن و نیز توالت و وضوخانه مربوط به مساجد بحث مفصل و فنی می‌طلبد که از حوصله این نوشتار مختصر، خارج است مع‌الوصف جا دارد چند تذکر را در این زمینه فراموش نکنیم:

۱- دسترسی آسان نمازگزاران به مسجد از جمله وجود سطح شیب‌دار در مدخل مسجد برای ورود جانبازان عزیز و معلولان و سالمندان محترم

۲- پیش‌بینی محلی در مسجد برای نمازگزارانی که خارج از زمان برگزاری نماز جماعت به مسجد می‌روند.

۳- تأمین ایمنی در مسجد با تأمین روشنایی، پله‌هایی به ارتفاع حداکثر ۳۰ سانتی‌متر، وجود درهای خروج از شبستان‌ها در شرایط اضطراری، نصب کپسول‌های آتش نشانی

۴- تعبیه مکان مناسب برای کفش‌کنی و لاقل قرار دادن کیسه‌های مخصوص برای نگهداری کفش‌ها.

۵- بهداشت، پاک‌سازی و نظافت مستمر صحن و شبستان‌های مسجد (برای تی کشیدن در صحن، وضوخانه و فضاهای دیگر بهتر است تی را در محلول ۵ گرم پرکلرین در ۱۰ لیتر آب قرار دهند و به هنگام تی کشیدن با تی مرطوب به‌گونه‌ای عمل کنند که ابتدای مسیر، توالت یا محل‌های با احتمال آلودگی بیشتر مثلاً در ورودی نباشد).

۶- جاروب کردن روزانه فرش‌ها ترجیحاً با جاروب برقی و شستشوی آن‌ها در زمان‌های مناسب^(۹)

۷- قراردادن نوارهای پارچه‌ای مثلاً به عرض ۲۵ سانتی‌متر برای محل سجده و نظم‌بخشی به صفوف جماعت

۸- پاکیزه‌سازی دستگیره‌ها و نرده‌ها ترجیحاً با محلول ۵ درصد دتول^(۱۰)

۹- کنترل گرما و سرما و پیش‌بینی شرایطی که احیاناً باد کولر مستقیماً برخی نمازگزاران را نیازارد. نصب یک میزان‌الحراره الکلی در جای مناسبی در شبستان می‌تواند راهنمای خوبی برای کنترل گرما و سرما باشد.

۱۰- پاکیزه‌سازی مهر و تسبیح مورد استفاده عمومی (اگرچه ترجیح داده می‌شود نمازگزاران از مهر و تسبیح همراه خود استفاده کنند).

۱۱- قراردادن سنگ پاکیزه به ابعاد ۲۵ در ۲۵ برای تیمم در محل مناسب

۱۲- دقت زیاد در بهداشت وضوخانه، وجود صابون^(۱۱) و ترجیحاً مایع دستشویی^(۱۲)

۱۳- در صورت امکان تعبیه محلی در وضوخانه در ارتفاع حدود ۵۰ سانتی‌متر کنار مجرای سرریز آب برای شستشوی پاها

۱۴- اگرچه توصیه مؤکد می‌شود که راه ورود به توالت با راه عمومی ورود به مسجد و شبستان‌ها متفاوت باشد مع‌الوصف نظافت روزی چندبار (حداقل یکی دوبار) و استفاده از مواد ضدعفونی کننده^(۱۳) و ریختن آن‌ها در کاسه توالت و اطراف آن‌ها مورد سفارش است.

۱۵- وجود هواکش در توالت و تعبیه توری پشت آن برای ممانعت از ورود مگس به هنگام خاموش بودن هواکش برقی (ونتیلاتور) ضروری است.

- ۱۶- توالت باید مجهز به سیفون باشد. اگر میسر نبود لازم است با یک آفتابه آب و ریختن آب از دهانه آفتابه تقریباً همان کار سیفون را قبل از خروج از توالت انجام دهند.
- ۱۷- آب آشامیدنی در مسجد باید از آب لوله‌کشی شهر و حداقل از طریق منبع آب شیردار تأمین شود^(۱۴). اگر آب سردکن دارای شیر خروج آب به طرف بالا که انسان را از بکار بردن لیوان بی‌نیاز می‌کند موجود نباشد لااقل به تعداد کافی لیوان یک‌بار مصرف یا لیوانی که بعد از هر بار مصرف شسته شود باید در دسترس باشد^(۱۵).
- ۱۸- به احترام پروردگار، از استعمال هرگونه دخانیات در مسجد جلوگیری شود.
- ۱۹- نصب ساعت در مسجد، کنترل صدای بلندگو، پرهیز از گداپرووری، پرهیز از گذاشتن وسائل و البسه در صفوف نماز جماعت و گسستن نظم آن، پرهیز از ورود مبتلایان به بیماری‌های مسری مثل آنفلوآنزا و سرماخوردگی به نماز جماعت، پرهیز از ورود به مسجد در صورت خوردن سیر و داشتن بوهایی ناخوشایند و بالاخره وجود جعبه کمک‌های اولیه برای موارد لزوم، همچنان مورد توصیه و سفارش اکید است.
- ۲۰- خوب است در مساجد برای خدمات عام‌المنفعه، آموزش‌های اسلامی در زمینه‌های مختلف و از جمله در زمینه بهداشت پیش‌بینی لازم صورت گیرد.

سخن پایانی

اقامه نماز که بهترین شکل آن شرکت در نماز جماعت در اول وقت آن‌هم در مساجد فعال و پاکیزه می‌باشد بازدارنده از فحشا و منکر است^(۱۶) و مایه زدودن کبر و خودبزرگ‌بینی^(۱۷)، شاخص میان ایمان و کفر^(۱۸)، واجب قطعی تا پایان عمر^(۱۹)، برپا داشتن پرچم اسلام^(۲۰)، مایه فروریزی رحمت الهی و عامل نزدیکی به خدا^(۲۱)، دارای فواید بهداشتی و شفابخشی، عامل آرامش روحی و روانی^(۲۲) و بالاخره آثار مستقیم و غیرمستقیم پرفایده بر سیستم ایمنی^(۲۳) می‌باشد، خدمت به مسجد و تکریم آن گامی مهم در اقامه شکوهمند نماز است.

منابع:

- ۱- اصفهانی - دکتر محمد مهدی - ۱۳۷۳ - بهداشت مساجد - ستاد اقامه نماز
- ۲- اصفهانی - دکتر محمد مهدی - ۱۳۷۴ - نماز نیایش عشق و شفابخش جان و تن - ستاد اقامه نماز
- ۳- اصفهانی - زهرا - ۱۳۷۷ - نماز زیباترین پاسخ به بنیادی‌ترین نیاز
- ۴- اصفهانی - دکتر محمد مهدی - ۱۳۸۸ - آئین تندرستی - چاپ نهم - وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی

۱- مکارم الاخلاق - جلد ۲ - صفحه ۶۸ - قال رسول الله(ص)، قال الله تبارک و تعالی، الا ان بیوتی فی الارض المساجد
 ۲- آیه ۹۶ سوره آل عمران: ان اول بیت وضع للناس ...

- ۳- مشروح این نکات را در صفحات مختلف کتاب بهداشت مسجد بخصوص صفحات ۱۶ تا ۲۳ و در کتاب آئین تندرستی صفحات ۲۰۳ تا ۲۰۷ آورده‌ایم.
- ۴- مصداقی از مطهره می‌تواند در زمان ما، قراردادن پادری‌های متداول با آغشته ساختن آن‌ها به مواد ضدعفونی کننده مثل محلول ۱/۵ در هزار هالامید (۱۵ گرم هالامید در ۱۰ لیتر آب) یا محلول ۲ قاشق غذاخوری دتول در ۵ لیتر آب و مانند این‌ها باشد.
- ۵- منبع شماره ۳ - صفحات ۱۶ تا ۲۳ و نیز صفحات ۲۰۳ تا ۲۰۷ آئین تندرستی
- ۶- منبع شماره ۳ - صفحات ۲۶ تا ۳۸ و نیز صفحات ۲۰۳ تا ۲۰۷ آئین تندرستی
- ۷- لیس فیما اصالح البدن اسراف، انما الاسراف فیما اتلف المال و اضّر البدن - از حضرت امام جعفر صادق علیه السلام - فصول المهمة تألیف حرّ عاملی صفحه ۴۹۸
- ۸- منبع شماره ۳ - صفحه ۴۹
- ۹- گاهی نیز از شامپوهای مخصوص فرش می‌توان طبق دستورالعمل مربوطه استفاده نمود. (و نیز از موقت شوها) اما به هرحال این اقدام نباید مانع شستشوی به موقع فرش‌ها شود.
- ۱۰- تقریباً یک قاشق غذاخوری دتول در ۲۵۰ سانتی‌متر مکعب آب ریخته شود و به کمک دستکش و ابر خیس شده به این محلول، محل‌های مورد نظر آغشته گردد.
- ۱۱- اگر از صابون معمولی استفاده شود بهتر است افراد، ۲ بار دست خود را با صابون بشویند، در شستشوی اول آلودگی‌های احتمالی روی صابون برطرف خواهد شد و در شستشوی دوم آلودگی‌های باقی مانده روی دست پاک خواهد گردید.
- ۱۲- البته مایع دستشویی را به‌لحاظ شیمیایی نباید صابون مایع دانست، بلکه این ماده همانند پودر رختشویی، شامپو و مایع ظرفشویی از ترکیبات اسید سولفونیک همراه با مواد دیگر است.
- ۱۳- مثلاً با شیرآهک (ریختن آهک در ۸ برابر حجم آن آب) یا محلول کربولین (یک پیمانه کربولین در ۴۰ پیمانه آب) و در صورت امکان ضدعفونی راهروهای منتهی به توالت با محلول ۲/۵ درصد دتول (۱ پیمانه دتول در ۴۰ پیمانه آب) توسط پمپ سم‌پاش دستی و در صورت عدم دسترسی به پمپ، خیس کردن تی با این محلول و کشیدن آن در محوطه راهروها از بیرون به طرف توالت‌ها.
- ۱۴- در صورت عدم دسترسی به آب لوله‌کشی شهر، آب مورد مصرف باید از آب انباری که به ازاء هر متر مکعب آب ۵ گرم پرکلرین در آن بریزند و بعد از حداقل یک ساعت برداشت نمایند تأمین شود. در غیراینصورت لازم است ۱۵ گرم پرکلرین (سه قاشق مرباخوری) را در یک لیتر آب در شیشه تیره رنگ بریزند و از این محلول به ازاء هر یک لیتر آب موجود در منبع شیردار ۳ قطره اضافه نمایند، آب مورد نظر بعد از نیم ساعت آماده مصرف خواهد بود.
- ۱۵- همچنین دقت لازم در شستشوی استکان‌ها در صورت توزیع چایی و مبارزه جدی با مگس و گذاشتن سرپوش قندان‌ها حداقل کاری است که باید به احترام میهمانان خدا مراعات گردد.
- ۱۶- سوره عنکبوت - آیه ۴۵
- ۱۷- خطبه فدکیه: و الصلوة تنزیهاً لکم عن الکبر - نهج الحیة صفحه ۱۰۲
- ۱۸- ثواب الاعمال صفحه ۲۷۵
- ۱۹- لئالی الاخبار جلد ۴ صفحه ۷
- ۲۰- دعائم الاسلام جلد ۱ صفحه ۱۳۳
- ۲۱- غررالحکم - شماره ۲۲۱۴
- ۲۲- خصال صدوق - صفحه ۶۲۰: الصلوه قربان کل تقی، از حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام
- ۲۳- کتاب نماز نیایش عشق و نیز آئین تندرستی - ۱۳۸۸ - فصل یکم